

sydstatsgeneralen som "en lysande fältherre" och "älskad och till och med dyrkad av många av sina soldater" (s. 154) för att något senare notera Lees enorma problem med desertörer och argumentera att dennes "olycksdiga krigföring" (s. 157) i hög grad bidrog till Dixies militära kollaps. Sörensen rör sig ofta skickligt mellan de stora skeendena och de små detaljerna, men stundtals blir utsagorna alltför svepande. "Det amerikanska inbördeskriget är en av världshistoriens större militära konflikter, som präglats av allra mest kaos och oprofessionalism" (s. 91), slår han exempelvis fast. Hur kommer han fram till den slutsatsen? Framställningen skulle överlag vinna på ett större mått av språklig precision. Den ymniga förekomsten av passiv form och "man" skapar onödigt vaghet.

Översiktsverk innebär svåra avvägningar. Sörensen hinner naturligtvis inte behandla alla aspekter av kriget på lite över 300 sidor. De långa och detaljerade skildringarna av slagen innebär dock att han saknar utrymme för mer utförliga diskussioner av flera av konfliktens centrala frågor. Ett av inbördeskrigets utmärkande drag var den enorma kraften i den folkliga mobiliseringen. Dagar efter nederlaget vid Bull Run kallade Lincoln-administrationen in ytterligare en miljon soldater. Sörensen noterar vidare att endast 162 000 – omkring sex procent – av alla de som tjänstgjorde på unionssidan var tvångsinkallade. Varför dök så många människor upp, villiga att riskera sina liv? En annan fråga rör hur, och varför, slaveriets avskaffande blev ett centralt krigsmål. Generellt får politiken och hemmafronten begränsat utrymme. Bokens inledning visar på krigets nära koppling till industrialiseringen. Detta tema kunde Sörensen med fördel utvecklat ytterligare, liksom krigets implikationer för den geopolitiska utvecklingen och den internationella ekonomin. Sörensen erbjuder en medryckande introduktion till det amerikanska inbördeskriget, men det finns gott om utrymme för ytterligare svenskspråkiga studier av denna utdragna tragedi.

Göteborgs universitet

MARTIN ÖHMAN

Erik Nydahl & Jonas Harvard, *Den nya staten: Ideologi och samhällsförändring kring sekelskiftet 1900* (Lund: Nordic Academic Press 2016). 319 s.

Svenbjörn Kilander disputerade i historia i Uppsala år 1991 på avhandlingen *Den nya staten och den gamla*. Avhandlingen var ett bidrag till den teoretiska tradition, i Sverige associerad med Rolf Torstendahl, som periodiserar den moderna samhällsekonomin utveckling i fyra faser, med skifte ungefär vart fjortonde år. Kilander fokuserade på övergången från "klassisk industrika-

pitalism" (ca 1850–1890) till "organiserad kapitalism" (ca 1890–1930), och särskilt förskjutningar i synen på statens rätt att intervensera i ekonomin och samhället. Den föreliggande antologin, vars titel tydligt anknyter till avhandlingen från 1991, utgör en vänbok till Kilander, i dag professor vid Mittuniversitetet. Antologin förhåller sig nära till Kilanders forskning, och alla nio kapitel (utöver redaktörernas introduktion) behandlar decennierna vid sekelskiftet 1900. I tur och ordning behandlas: landshövdingarnas syn på gårdfarihandel, lokal alkoholpolitik i Sundsvall under industrialiseringen, riksdagsdebatten om nyttjandet av landets älvar år 1880, professioner, Rudolf Kjelléns holistiska samhällsanalys, frågan om textreklam i dagspressen, debatter i skogsfrågan i jämtländsk press 1894, debatter i Jämtland och Västernorrland om 1903 års skogsvårdslag, och en jämtländsk skogsentreprenörs gärningar i Ryssland före revolutionen. Tillsammans bildar kapitlen ett panorama över Sverige under denna epok, och omslagets kolorerade vykort exemplifierar antologins bredd: det nya riksdagshuset; en järnvägsstation i Dalarna; och en sorteringsbom för timmer i Indalsälven. Det Sverige som skildras är ett där dagstidningarna är en stark expansionsbransch, med antalet ökande från 11 år 1880 till 72 på 30 år; där konflikt råder mellan skogsindustrieller och bönder om hur landets älvar ska användas; och där mindre stadskommuner kunde ha alkoholförsäljningen som främsta inkomstkälla.

Redaktörerna förklarar i sin inledning att boken anknyter till fyrfasmodellen och framför allt Kilanders analys i avhandlingen av övergången från "klassisk" till "organiserad" kapitalism, och den kritik som denna analys fått inte minst av Torbjörn Nilsson (*Elitens svängrum*, 1994). De frågar hur "nya empiriska exempel [kan] bidra till att nyansera fyrfasmodellens förklaringspotential och begränsningar" (s. 13). Anknytningen till Kilanders användning av fyrfasmodellen fungerar dock bättre – och genomförs mer – i vissa kapitel än andra. I Erik Nydahls kapitel om debatten om hur älvarna skulle användas, när intressen från flottning, vattenkraft, och jordbruk kolliderade, ställs frågor om äganderätt och ekonomisk utveckling på sin spets på ett fascinerande sätt, när de älvnära böndernas äganderätt till synes stod i vägen för snabbare ekonomisk tillväxt, och val var tvungna att göras. Jonas Harvards kapitel om textreklam och motståndet mot sammanblandningen av reklam och journalistik, Per Hammarströms om gårdfarihandel och Sofi Qvarnströms om relationer mellan bolag och bönder i Jämtland som speglade i dagspressen 1894, är några andra kapitel som ger spännande blyxtbelysningar av de omvandlingar som Sverige genomgick under decennierna före och efter 1900. Med något enstaka undantag är alla kapitel välskrivna och substantiella.

Men ska vi verkligen förstå dessa omvandlingar som skiftet från "liberal" till "organiserad" kapitalism? Nej, jag är fortfarande skeptisk efter att ha

läst *Den nya staten*. Författarna tenderar att i de empiriska kapitlen utgå ifrån att fyrfasmodellen är relevant, och använda dess begrepp för att beskriva de förändringar som kapitlen handlar om. De ställer alltså inte denna begreppsapparat mot den från andra teoretiska traditioner, för att bedöma fyrfasmodellens förklaringsvärde och begränsningar. Referenserna tillbaka tenderar att ta formen "Som Svenbjörn Kilander har visat..." (s. 124) och alltså utgå från att modellen stämmer, snarare än att kritiskt testa den. I ett par fall tycker jag att denna teorianvändning leder direkt fel. Hammarström hävdar i sitt kapitel, med citat från Kilander (1991), att införandet av tullar 1888 var nödvändigt: det var inte "möjligt att krampaktigt hålla fast vid den 'gamla' internationalistiska konceptionen, vilket skulle ha inneburit ett försämrat läge för Sverige." (s. 27) Detta blir ett slags historisk metafysik där ett annat politiskt val än det som den "organiserade kapitalismen" sägs stipulera sägs vara omöjligt; ett bakvänt sätt att göra historisk analys. Det var de facto inte nödtvunget att införa spannmålstullar: Storbritannien och Danmark gjorde det inte (Kevin O'Rourke, "Tariffs and Growth in the Late 19th Century", *Economic Journal*, 2000). Och som Hans-Ulrich Wehler (*Das deutsche Kaiserreich 1871–1918*, 1973) visat för Tyskland och Jan Bohlin ("The income distributional consequences of agrarian tariffs in Sweden on the eve of World War I", *European Review of Economic History*, 2009) visat för Sverige så gynnade spannmålstullarna framför allt storgodsägare, och missgynnade arbetare, som led när maten blev dyrare. Det är exakt sådana spörsmål om historien – om varför vissa politiska val görs snarare än andra, och vilka konsekvenser valen får – som fyrfasmodellen tycks förhindra lika mycket som främja, i sin iver att sätta typologier framför analys av förändringsprocesser.

Jag saknar ett slutsatskapitel, där redaktörerna kunde ha dragit sammanfattande slutsatser från det panorama som kapitlen utgör, och argumenterat för fyrfasmodellen i ljus av delstudiernas resultat. *Den nya staten* erbjuder en rad intressanta studier om olika aspekter av det svenska samhället under en viss period, och utgör en värtalig hommage till en professor som uppenbart inspirerat och inspirerar en lång rad kollegor. Men den teoretiska testning som antyds i introduktionen uteblir, och någon ny renässans för fyrfasmodellen lär antologin inte leda till.

Lunds universitet och Göteborgs universitet

ERIK BENGTTSSON